

Szexuális nevelés a magyar gimnáziumokban – ahogy a diákok látják

Semsey Gábor

Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet

semsey@mental.usn.hu

A szexuális nevelés fontos területe az iskolai nevelésnek, hiszen, amennyiben kellően holisztikusan értelmezik azt, a szorosán vett nemi élet mellett felkészít a párkapcsolatokra, kommunikációra, a konfliktusok megoldására, a házasságra is.

Vajon súlyának megfelelően foglalkozik-e vele ma a magyar iskolarendszer? Lux Elvira szexuálpszichológus szerint „*korunk nemi betegsége a szexuális kulturálatlanság*” (Lux, 2000). Ha ez így van, bizonyára fontos szerepe van az iskolának is abban, hogy ez megváltozzon.

Magyarországon az elmúlt évtizedekben fontos kezdeményezések voltak ezen a területen, pl. az 1990-es évek második felében a Czeizel Endre által kidolgozott *családi életre nevelés* tanterv. Eszerint a tanterv szerint (az előzetes felkészítésen részt vett pedagógusok) az 1997/98-as tanévben 300 iskolában kezdték meg az oktatást, az ezt követő tanévben pedig már 502 iskolában zajlott az e tematika szerinti családi életre nevelés. Az 1998-as választások után azonban az új kormány nem támogatta ezt a programot, így az a legtöbb iskolában nagy valószínűséggel el is halt (Czeizel, 2006). A tantárgyi kísérlethez kapcsolódó tanári segédkönyv szerzői így fogalmaztak annak idején: „Hogyan készít fel jelenleg az iskola a családi életre? Ha nem akarjuk a valóságot szépíteni [...], csak azt írhatjuk, *sehogyan sem*” (Berend & Péterfia, 1998). Vajon javult a helyzet az azóta eltelt évek alatt? Talán igen, de Buda Béla még közel egy évtizeddel később is így fogalmaz: „*a szexuálpedagógia talán a nevelésügy legfejletlenebb ágazata, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból*” (Buda, 2006).

Ebben a rövid tanulmányban nincs rá hely, hogy áttekintsük az elmúlt évtizedek legfontosabb szexuálpedagógiai kezdeményezéseit. (Erről jó összefoglalást ad pl. Szilágyi, 2006.) Célunk egy aktuális kutatás eredményeinek a bemutatása, amely a gimnazisták tapasztalatait kívánta feltérképezni ezen a téren. Elengedhetetlen azonban, hogy előbb tisztázzunk néhány alapfogalmat.

Mindenekelőtt definiálni szükséges, mit értünk szexuális nevelés alatt. Idézzük Zrinszky László definícióját: „A szexuális nevelés tágabb értelemben a nemi élet követendőnek tartott módjára vonatkozó nevelési törekvések, hatások” (Zrinszky, 2002). A definíció érdekessége, hogy a normatív jelleget hangsúlyozza. Eszerint a neveléssel foglalkozóknak kell valamilyen elképzelésük lenni arról, hogy ezen a téren mik a követendő magatartásformák, és ezek kialakítására törekednek.

Mindenesetre szeretnénk hangsúlyozni, hogy mindkét definíció megmutatja: a szexuális nevelés jóval több, mint a köznapi értelemben vett szexuális felvilágosítás.

Mi jellemzi vajon a korszerű szexuális nevelést? Szilágyi Vilmos szerint „*a korszerű nemi nevelés célja [...] a pszichoszexuálisan érett személyiség kialakítása, aki képes és kész a korszerű elveknek megfelelő életvezetésre. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az egyén nemi magatartása, viselkedése a partnerkapcsolatban megfelel társadalmunk erkölcsi normáinak.*” (Szilágyi, 1997:25) Ezt a megközelítést alapvetően megfelelőnek tartjuk, azonban a megfogalmazásnak van egy igen

problematikus pontja: nagyon nehéz meghatározni, mik is „társadalmunk erkölcsi normái”. Megkockáztatható az a kijelentés, hogy ilyenről talán nem is beszélhetünk, hiszen az erkölcsi normák tekintetében nagy heterogenitás figyelhető meg a mai társadalomban (nemcsak Magyarországon), különösen a szexualitás terén.

Mindenképpen definiálnunk kell viszont a *pszichoszexuális érettség* fogalmát. A többféle megközelítés közül válasszunk ki egy kellően komplexet: Lew-Starowicz (1985) úgy látja, hogy a pszichoszexuális érettség kritériumai:

- ❖ tartós érzelmi kapcsolat képessége a másik nemhez tartozóval;
- ❖ a saját nőiesség/férfiasság fejlesztése, tudatos viszony a nemiséggel;
- ❖ felelősségvállalás (önmagunkért és a másikért), a másik ember egyenlő félként való kezelése;
- ❖ a saját szexuális szükségletek feletti uralkodás képessége.

Ez a kritériumrendszer érzékelteti, milyen komplexnek kellene lennie jó esetben a korszerű nemi nevelésnek. Szilágyi Vilmos (1997) szerint az alábbi 4 célt kell kitűznie a korszerű nemi nevelésnek:

- ✓ megbízható ismeretek, információ átadása (a szexualitáshoz kapcsolódó témakörökben);
- ✓ a különféle szexuális attitűdök és értékrendek megismertetése;
- ✓ a kapcsolatépítés és -fenntartás készségeinek fejlesztése;
- ✓ a felelősségteljes szexuális viselkedés gyakorlatának elősegítése.

Ilyen komplex nevelési célokhoz mindenképp szükséges egy kellően széles módszertani repertoár is: nehezen elképzelhető például, hogy önmagában a hagyományos verbális feldolgozás módszereivel elérhető a kapcsolatépítés készségeinek fejlesztése. Ez természetesen nagy kihívás elé állítja az iskolákat. Az alábbi kutatás megpróbálta azt is feltérképezni, milyen módszertani repertoárt használnak az iskolák.

Kutatás

Kérdésfeltevés és hipotézisek

Lássuk ezek után, mi a helyzet a magyar iskolákban e téren! Kutatásunkban a magyarországi gimnáziumok nevelési gyakorlatát szerettük volna feltérképezni. A következő kérdésekre szerettünk volna választ kapni:

- Milyen *tantárgy(ak)* keretében foglalkoznak a szexuális neveléssel, illetve *kik tartják* ezeket az órákat?
- Milyen *témákkal* foglalkoznak?
- Milyen *módszerekkel* dolgoznak ezeken az órákon?
- Az iskola szexuális nevelési gyakorlata mennyiben felel meg a *korszerű nemi nevelés* követelményeinek?
- Hogyan *ítélik meg* a diákok az iskola szexuális nevelési gyakorlatát? Mennyire elégedettek, miben tartanak szükségesnek a fejlesztést?

Néhány hipotézist is megfogalmaztunk:

1. A gimnáziumok többségében a szexuális nevelést lényegében a biológiai-egészségügyi ismeretközlésre redukálják.

2. A szexuális nevelést célzó iskolai órák a verbális feldolgozás formáin kívüli módszereket (pl. drámapedagógiai elemek, kommunikáció- és készségfejlesztő gyakorlatok, műalkotások stb.) kevésbé használják.
3. A diákok nem elégedettek az iskolai szexuális nevelés gyakorlatával.

Mintaválasztás és kutatási eszköz

Az ország gimnáziumai közül 12-t választottunk ki. A gimnáziumok kiválasztása a következő szempontok figyelembevételével történt.

1. *Tanulmányi eredmények.* A felsőoktatási felvételi arányok szerinti rangsort alapul véve (Neuwirth & Horn, 2007) kettéválasztottuk az iskolákat erősebb (ahol 5 év átlagában a végzetek több mint 76 százalékát felvették felsőoktatási intézménybe) és gyengébb iskolákra: erősebb: 5 iskola; gyengébb: 7 iskola.

2. *Földrajzi elhelyezkedés.* Budapest: 5 iskola; Dunántúl: 3 iskola; Észak-Magyarország: 2 iskola; Alföld: 2 iskola.

3. *Fenntartó szerint.* Egyházi/felekezeti: 6 iskola; állami-önkormányzati: 6 iskola.

Az általunk kidolgozott kérdőívvel végeztük a felmérést a diákok körében. Minden iskolában a 12. évfolyam két-két teljes osztályával vettük fel a kérdőívet (kivételt képeztek azok az iskolák, ahol csak egyetlen osztály volt évfolyamonként), hiszen ők be tudtak számolni arról, hogy mi történt a gimnáziumban történt éveik alatt a szexuális nevelés terén.

A kérdőíves felmérés néhány eredménye

Összesen 478 diák töltötte ki a kérdőívet (az adatfelvétel ideje: 2013-2015). A nemek és az iskola fenntartója szerinti megoszlást mutatja az alábbi táblázat (néhány diák nem jelölte a kérdőíven, milyen nemű):

	fiú	lány	összesen
állami-önkormányzati	77	120	197
egyházi/felekezeti	171	106	277
összesen	248	226	474

A kérdőív egyik kérdése így hangzott: „Kik tartották a szerelemmel, párkapcsolattal, szexualitással kapcsolatos órákat, foglalkozásokat?” Itt a felsoroltak között értelemszerűen többet is meg lehetett jelölni. A válaszok százalékos megoszlását az 1. ábra mutatja.

1. ábra. Kik tartották a foglalkozásokat?

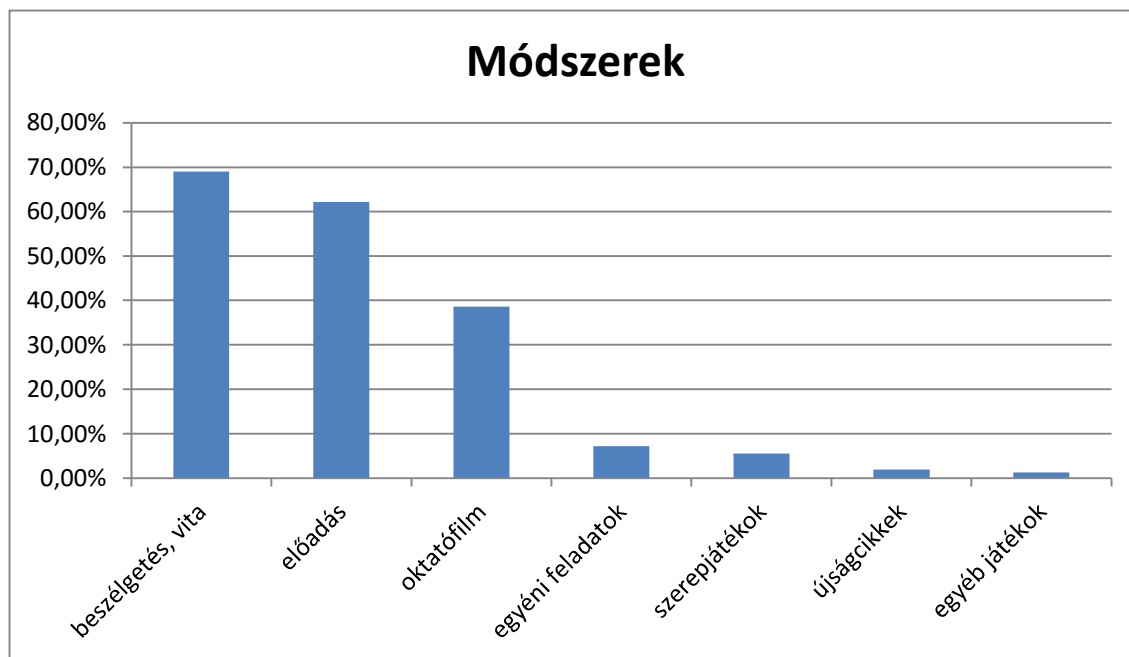

Nem meglepő módon a legtöbb diák megjelölte a biológiai tanárt, hiszen a biológia tananyag részét képezik a szexualitáshoz kapcsolódó bizonyos ismeretek. A diákok valamivel több mint fele jelölte meg a hittanárt. Ezek lényegében az egyházi/felekezeti iskolába járó diákok voltak (bár közülük sem jelölte meg mindegyik), ahol a hittanoktatás kötelező. Ez is várható volt, hiszen a szexualitással kapcsolatos erkölcsi kérdések a hittanoktatáshoz szervesen hozzátartoznak.

Az osztályfőnököt a diákok mintegy harmada jelölte meg, holott kézenfekvő lenne, hogy az osztályfőnöki órákon is foglalkozzanak szerelemmel, párkapcsolattal kapcsolatos témákkal. Igaz, valószínűsíthető, hogy sok esetben az osztályfőnöki órák keretében került sor arra, hogy meghívott előadó (védőnő, pszichológus, orvos vagy egyetemista) tartson foglalkozásokat. Mindenesetre kijelenthető, hogy az osztályfőnökök sok esetben nem érzik feladatuknak a szexuális nevelésben való aktív részvételt, holott megítélésünk szerint leggyakrabban ők az iskolai nevelés kulcsfigurái.

A kérdőíven a diákoknak jelölniük kellett, milyen módszerekkel dolgoztak ezeken az órákon. Ennek összesítését a 2. ábra mutatja.

2. ábra. Módszerek

Látható, hogy a hagyományos verbális feldolgozási módszereket (előadás, beszélgetés) részesítették előnyben. Egyedül az oktatófilm használatát jelölték meg viszonylag sokan (a diákok mintegy harmada). Egyéni feladatokat, szerep- vagy egyéb játékokat kevés esetben használtak. Idézzük fel, mit írt Szilágyi Vilmos a korszerű szexuális nevelés céljairól. A hagyományos verbális feldolgozás alkalmas lehet az ismeretátadásra, illetve az attitűdök, értékrendek megismertetésére. Aligha alkalmas azonban arra, hogy készségeket fejlesszen, ami alapvető fontosságú lenne. Mindenesetre az eredmények igazolják a 2. hipotézist.

Azt is szeretnénk volna megtudni, mennyire elégedettek a diákok az iskolai gyakorlattal. Ennek mérésére feltettünk egy direkt kérdést is a kérdőív végén: „Összességében mennyire vagy elégedett az iskola gyakorlatával a szexuális nevelés terén?” Ezt egy skálán kellett jelölniük (1 – egyáltalán nem vagyok elégedett, 6 – teljes mértékben elégedett vagyok).

Az elégedettség átlaga az állami-önkormányzati iskolák esetében 3,2 volt, az egyházi/felekezeti iskolák esetében 3,35. (A különbség itt nem szignifikáns.) A lányok és fiúk elégedettsége közt nagyobb volt a különbség: az előbbieknél 3,15, az utóbbiaknál 3,41 volt az átlag (ez a különbség már számításaink szerint szignifikáns). Összességében az elégedettség alacsony, vagyis kijelenthető, hogy a 3. hipotézis is igazolódott.

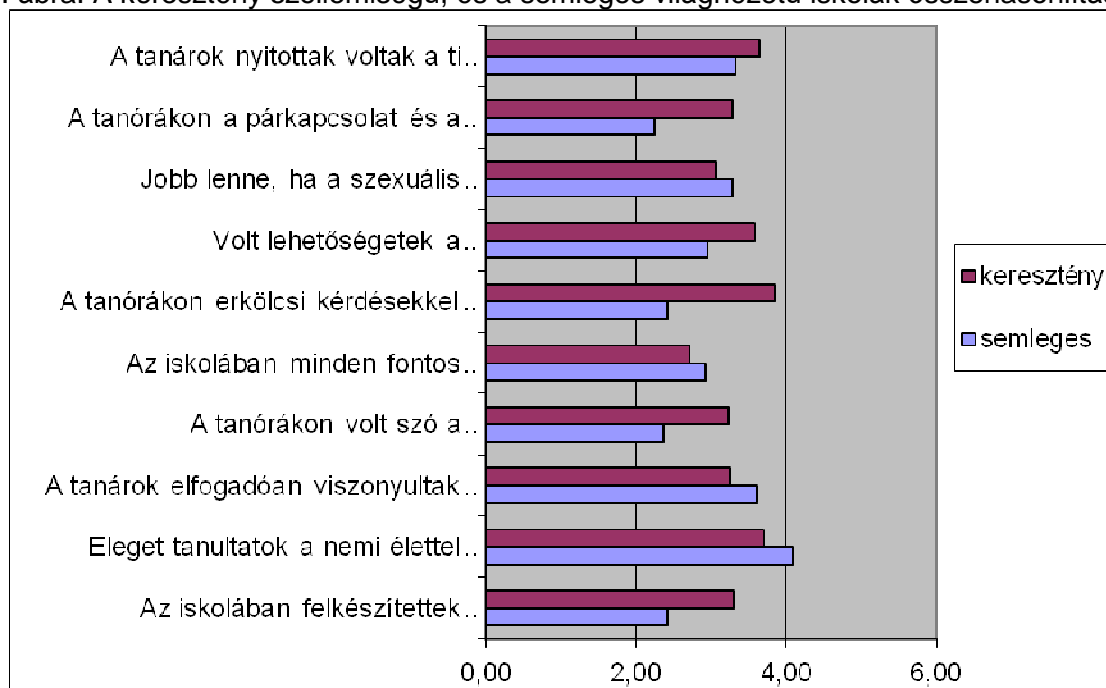
Az elégedettséget a kérdőív azonban differenciáltabb módon is mérte. Megfogalmaztunk 10 állítást, és a kérdőív kitöltőjének itt is 1-től 6-ig terjedő skálán kellett jelölnie, mennyire ért egyet az állítással. Az alábbi állítások szerepeltek:

1. A tanárok nyitottak voltak a ti véleményetekre is a párkapcsolatokkal és a szexuális élettel kapcsolatban.
2. A tanórákon a párkapcsolat és a szexuális élet érzelmi oldalával is eleget foglalkoztatok.
3. Jobb lenne, ha a szexuális nevelést az iskola a szülőkre hagyná.
4. Volt lehetőségetek a párkapcsolattal kapcsolatos kérdéseiteket feltennetek a tanáraitoknak.

5. A tanórákon erkölcsi kérdésekkel is kellően részletesen foglalkoztatok a párkapcsolatokkal és a szexuális élettel kapcsolatban.
6. Az iskolában minden fontos információt megtudtatok a szexuális életről.
7. A tanórákon volt szó a párkapcsolati viselkedés kultúrájáról.
8. A tanárok elfogadóan viszonyultak a diákok párkapcsolataihoz.
9. Eleget tanultatok az iskolában a nemi élettel járó veszélyekről (nem kívánt terhesség, nemi betegségek stb.)
10. Az iskolában felkészítettek benneteket a családi életre.

Látható, hogy a 8. állítás kilóg a sorból, de az állítások többsége részben azt térképezi fel, miért és mivel elégedettek a diákok. Tanulságos összehasonlítani az egyházi/felekezeti és az állami-önkormányzati iskolák tanulói esetében a válaszok átlagértékét (3. ábra).

3. ábra. A keresztény szellemiségű, és a semleges világnézetű iskolák összehasonlítása

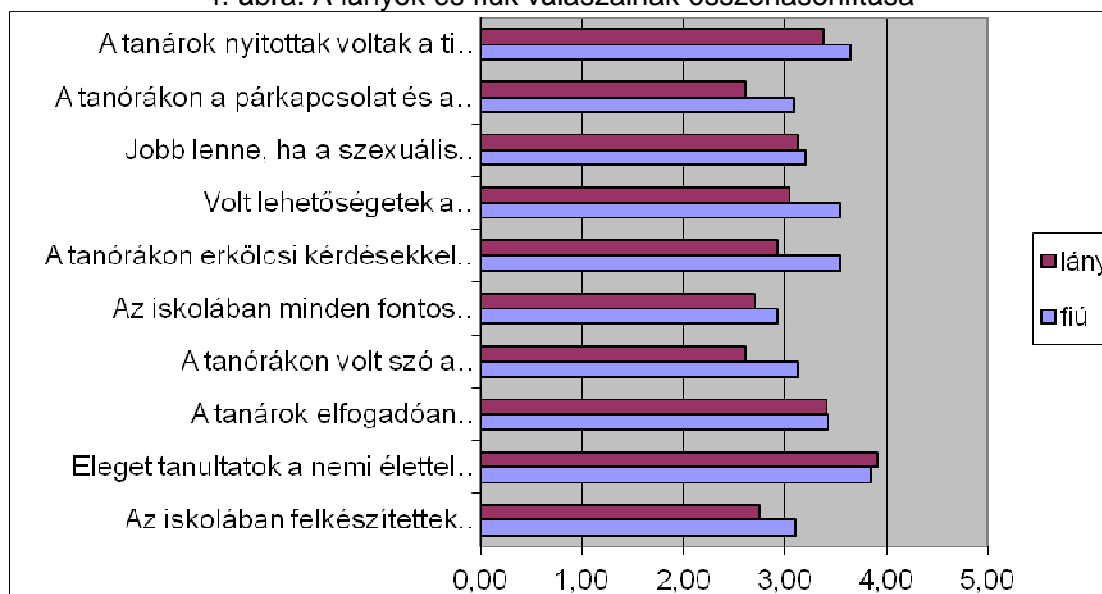
Azt láthatjuk, hogy (a diákok megítélése szerint) az állami-önkormányzati iskolákban a nemi élettel együtt járó veszélyekről több szó esett, és a tanárok elfogadóbban viszonyultak a diákok párkapcsolataihoz (a különbség mindkét esetben szignifikáns). Ez utóbbit magyarázhatja, hogy az egyházi iskolák tanárai valószínűleg általában szigorúbb erkölcsi elveket képviselnek, ezért esetleg többször kifejezték rosszallásukat, ha a diákokat intim helyzetben találták az iskolában.

Számos kérdésre azonban az egyházi iskolák esetében átlagosan magasabb értékeket adtak a diákok. Úgy tűnik, ezekben az iskolákban többet foglalkoztak a szexualitás és a párkapcsolat érzelmi oldalával, a diákok több kérdést tehetek fel a témával kapcsolatban, erkölcsi kérdésekkel sokkal többet foglalkoztak (ez szinte törvényszerű az ezekben az iskolákban meglévő hitoktatás miatt, mégis döbbenetes a különbség mértéke), a párkapcsolati viselkedés kultúrája jobban előtérbe került, és a családi életre való felkészítés is hangsúlyosabb volt. (Minden esetben szignifikáns a különbség.) Az imént felsorolt kérdések majdnem mindegyikénél az állami-önkormányzati iskolákba járó diákok válaszainak átlaga 2 és 2,5 között van, ez igen magas elégedetlenséget jelez ezeken a területeken.

Összességében arra utalnak az eredmények, hogy sok tekintetben komplexebb, holisztikusabb az a szexuális nevelés, amely az egyházi iskolákban történik. (Más kérdés, hogy azokat az erkölcsi elveket, amelyeket ezek az iskolák a párkapcsolattal, szexualitással kapcsolatban képviselnek, esetleg sokan korszerűtlennek tartják.)

Az 1. hipotézis ilyen értelemben az egyházi iskolák esetében semmiképp nem igazolódott. Az állami-önkormányzati iskolák esetében nem egyértelmű a kép. Legalább ilyen érdekes, ha összehasonlítjuk a fiúk és a lányok válaszait ezekre a kérdésekre (4. ábra).

4. ábra. A lányok és fiúk válaszainak összehasonlítása

Itt azt láthatjuk, hogy szinte minden egyes kérdés esetén nagyobb a lányok elégedetlenségének mértéke. Szignifikáns különbségek az alábbi kérdéseknél voltak: a lányok sokkal inkább úgy látják, hogy az erkölcsi kérdésekkel, valamint a párkapcsolat és a szexualitás érzelmi oldalával többet kellene foglalkozni, hogy kevés szó esett a párkapcsolati viselkedés kultúrájáról, és kevésbé érzik úgy, hogy a kérdéseiket feltehetnék volna, illetve hogy a családi életre felkészítették volna őket. Így érthetővé válik, miért kisebb összességében is a lányok elégedettsége az iskolai szexuális neveléssel kapcsolatban. Nem mondhatjuk persze a fiúkat sem elégedettnek: ahogy az ábrán láthatjuk, a kérdésekre adott átlagértékek esetükben is ritkán haladják meg a 3,5-et. Érdekes idéznünk a kérdőívekből néhány szöveges választ is. Több olyan kérdés volt a kérdőívben, mely szöveges választ kért. Pl. feltettük azt a kérdést, hogy mi volt a legemlékezetesebb számukra a témával foglalkozó órákon, hogy mi az, amit fontosnak tartanak leírni az iskolában folyó szexuális neveléssel kapcsolatban, stb. Néhány jellegzetes (elégedetlen) válasz:

- „Nem emlékszem, tehát biztos valamilyen tipikus szöveget hadartak el.”
- „Szánalmas és felszínes... az unott közhelyek kerültek középpontba.”
- „visszafogott és begyöpösödött”
- „A tanár beszélt, mi hallgattuk. Nagyon emlékezetes volt...”
- „2 öreg néni, bábozással mutatták be a megtermékenyítés folyamatát, és az egyikük a kb. 40 évvel ezelőtti terhességi tesztjét. Borzalmas volt.”
- „Érdeemes lenne nemcsak a testiségekkel, hanem egy kapcsolat lélektanával is foglalkozni.”
- „... korábban kéne kezdeni, és sokkal több témát kéne érinteni.”

Ezek a válaszok megerősítik mindazt, amit a számszerű adatokból leszűrhattunk: a diákok nem elégedettek az iskola gyakorlatával, sok tekintetben holisztikusabb megközelítést várnának (még ha ezt a kifejezést nem is használják), és módszertani szempontból sem igazán megfelelő az iskolák gyakorlata. Idézhetünk persze az elégedettséget tükröző szöveges válaszokból is:

- „Megdöböntő és hiteles videókat, filmeket néztünk, élettanúság-tételt hallgattunk.”
- „A kontraszt kiállítás... az nagyon király volt!”
- „Így megismerhetünk sokféle véleményt, és otthon furcsa lenne ilyenekről beszélni.”

A Budapesti Kontrasztkiállítás a református egyház és a rendőrség közös projektje volt, mely kifejezetten a gimnazista korosztály (és szülei) számára készült, és több, a korosztályt érintő témát dolgozott fel, köztük a szexualitás és az abortusz kérdését is (<http://kontrasztkiallitas.blogspot.hu/>). Aki látta a kiállítást, valószínűleg nem csodálkozik azon, hogy felépítésével, a használt kép-, hang- és filmanyaggal erős hatást gyakorolt számos tinédzserre. (Kár, hogy a kérdőívek csak az egyik iskolában említik, így nem derült ki, hogy máshol elvitték volna a diákokat erre a kiállításra.)

Az utolsó idézet pedig rávilágít néhány kulcsmomentumra. Egyrészt kétségkívül igaz, hogy a szülők jelentős része nincs felkészülve arra a kihívásra, amelyet a szexualitásról a gyerekekkel való beszélgetés jelent (ezért írhatta ez a diák, hogy „otthon furcsa lenne ilyenekről beszélni”). Az iskolák emiatt is fontos színterei kellene, hogy legyenek a szexuális nevelésnek. Másrészt a csoportban való beszélgetés teszi lehetővé, hogy a diákok többféle véleménnyel is találkozassanak a témában, ami tágítja a látókörüket, és segíti őket abban, hogy a saját attitűdjeiket kialakíthassák. Erre is az iskola adhat talán leginkább lehetőséget.

Összegzés

Tanulmányunkban igyekeztünk az iskolai szexuális nevelés fontosságát és a téma aktualitását igazolni, majd a korszerű nemi nevelés fogalmát és céljait jártuk körül. Ezután bemutattuk egy kutatás egyes eredményeit, mely a gimnáziumokban zajló szexuális nevelési gyakorlatot térképezte fel. A kutatás eredményei alapján kijelenthető, hogy az iskolai szexuális nevelés kapcsán több területen is fejlesztésre lenne szükség:

- Indokolt lenne a foglalkozások módszertani repertoárjának bővítése.
- Jó volna, ha az osztályfőnökök nagyobb arányban kapcsolódnának be a szexuális nevelésbe.
- Holisztikusabbá kéne tenni a szexuális nevelést: nagyobb figyelmet szentelni a párkapcsolat és a szexualitás érzelmi, lélektani, erkölcsi stb. vonatkozásaira.

Mindez elképzelhetetlen a pedagógusok megfelelő továbbképzése nélkül, továbbá szükséges lenne az is, hogy az iskolák vezetői is fontosnak tartásuk a terület fejlesztését. A párkapcsolat és a szexualitás túl fontos része ahhoz az emberi életnek, semhogy az intézményes oktatás-nevelés félvállról vehesse. Időt és energiát kell szánnunk rá!

Irodalomjegyzék

- Berend M., & Péterfia É. (1998). *Tanári kézikönyv a „Felkészülés a családi életre” tantárgy oktatásához*. Budapest: Corvina.
- Buda B. (2006). Előszó. In Szilágyi Vilmos (2006), *Szexuálpedagógia. Szexuális egészségnevelés* (pp. 9-13). Budapest: Athenaeum.
- Czeizel E. (2006). A tizenévesek felkészítése a családi életre. *Mester és Tanítvány*, 3 (2), 64-67.
- Lew-Starowicz, Z. (1985). *Szexuális partnerkapcsolat*. Budapest: Medicina.
- Lux E. (2000). Tanfüzet a nemiségről. In: Lux Elvira (szerk.). *Szexológiai olvasókönyv* (pp. 10-15). Budapest: Osiris.
- Neuwirth G., & Horn D. (2007). *A középiskolai munka néhány mutatója 2006*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
- Szilágyi V. (1997). *Szexuális szocializáció. Nemi nevelés a családban*. Budapest: Medicina.
- Szilágyi V. (2006). *Szexuálpedagógia. Szexuális egészségnevelés*. Budapest: Athenaeum.
- Zrinszky L. (2002). *Neveléstudomány*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.